

1 DECEMBER 1943.

JAARGANG XLVIII, AFL. 8.

DE LEVENDE NATUUR.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

HOOFDREDACTEUR: Dr. JAC. P. THIJSSE, Bloemendaal.

Adres Redactie & Administratie: W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V.,

2e Oosterparkstraat 221/223, Amsterdam (O.).

Postchèque en Giro 15205. Gem. Girokantoor, Amsterdam V. 6482.

Uitgave van W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V., Amsterdam (O.).

Prijs per jaar f 6,80* bij vooruitbetaling.

Prijsverhoging toegestaan door Depart. van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, onder No. 17796, N.P., dato 23 April 1941)

IN HET LAND DER DOODE RIVIERARMEN

Toen we als kwajongens zoo'n beetje ontgroeiden aan de avonturenromans uit de schoolbibliotheek, het roovertje spelen in de duinen verkeerde tot hagedissen vangen en rupsen zoeken, en nog iets later het inrichten van terraria en vlinderkweekerijen, toen veranderde ook onze winteravond-lectuur. De eene jaargang van De Levende Natuur voor en de andere na leerden we bijna van buiten en dank zij vooral „In sloot en plas” en zijn consorten brachten we het tot een vurig enthousiasme voor alles wat er maar buiten te zien en te genieten viel. Boven alles hadden we een hooge vereering voor „Het Krijtland”, het boek, dat nu eens niet handelde over een landschapsvorm, die we al min of meer uit eigen aanschouwing kenden. Dus werd dat krijtland het ideaal voor een groote vakantie, we lazen en herlazen het boek, struinden de flora af naar alle mogelijke „z.z.z.-plantjes” en maakten lijsten van wat we in ieder geval moesten probeeren te zien. Tot eindelijk de vakantie begon, in de eerste Julidagen.

De overgang had ons allemaal een financiële belooning bezorgd en er was van tevoren al besloten, dat — mocht alles gelukken — we er geen gras over zouden laten groeien en meteen den volgende morgen den trein zouden pakken naar het verre Zuiden. Dit om geen tijd te verliezen aan een langen fietstocht, die ons misschien net de laatste orchideeënbloemen kon laten missen. En het lukte voorzoover het nog lukken kon. We genoten intens van de donkerroode bloemen der wespenorchissen op den Sint Pietersberg, aanschouwden rijke pollen zonneroosjes, die er nu al lang niet meer staan; vanwege de cementfabrieken. Op den Putberg zagen we rijkelijk bloeiend Herminium, dat het bij ons in het Vossendel maar niet tot bloemen kon brengen en in het Geuldal leerden we naast al het andere de tijloozen kennen; in omgekeerde volgorde: eerst de zaaddoozen en een paar jaar later eind Augustus de bloemen.

Fig. 1. De molen in Neeritter, aangedreven door de bovenloop van de oprechte Itterbeek.
Foto Kees Hana.

En na Limburg lokte een nieuw avontuur: Kotten, waar de N.J.N. dat jaar voor het eerst zijn tenten opsloeg, toen nog hoofdzakelijk onhandige groote „blauw-koppen” van het Centraal Magazijn uit Woerden. Dus: eerst zoo lang mogelijk in het Zuiden genieten en toen linea recta per fiets (vanwege de verminderende geldmiddelen) naar den Achterhoek. Wat een vacantie!

Maar vreemd, in dezen trant zijn onze reizen naar het Zuiden lang gebleven. Recht toe recht aan er heen en ongeveer op dezelfde wijze weer terug. Waarom? Zouden de vele schrijverijen er niet een heel klein beetje schuld aan hebben, dat Zuid-Limburg zoo'n geweldig sterke magneet geworden is voor den natuurliefhebber, dat hij in den trein er naartoe eenvoudig maar zit te azen op de eerste heuvels? Alsof er tusschen Eindhoven en Echt een volslagen onbelangrijk gebied zou liggen!

Gelukkig zijn we later wel eens onderweg blijven hangen. En vandaar nu het een en ander over dat merkwaardige Midden-Limbursche land met zijn levende en doode beken en rivierarmen. Alleen: is het wel goed dit alles zoo aan de groote klok te gaan

hangen? Zal de beschaving daardoor niet gaan doordringen in dit onbedorven lachende land en er zich manifesteren in zuurtjespapiertjes en wat dies meer zij op de allermooiste plekjes? Om van erger dingen niet te spreken? Misschien. Maar het begint er toch ook een beetje naar uit te zien, dat de „gemiddelde Nederlander”, dat geheimzinnige wezen, zijn land beter gaat waardeeren, juist in deze tijden. En als onmiddellijk gevolg daarvan zal hij zich behoorlijk gedragen op de plaatsen, die tot heden ongerept bleven.

Dus wagen we de kans en raden hem (plus alle lezers van D.L.N.) aan, eens uit te stappen op een klein en onaan-

Fig. 2. Oude builenbocht vlak Noordoost van de brug. Buiten het eigenlijke beekbed eerst overstromingswei en daarna iets hooger het bouwland met de roggemijten. Heel op den achtergrond het dorp Grathem.

Foto Kees Hana.

zienlijk stationnetje als bijvoorbeeld dat van Baexem-Heythuysen. Daar vlakbij is zoowaar een beek, die al een beetje naam gemaakt heeft boven de groote rivieren: de Leubeek. Die laat ons niet slechts allerlei aardige dingen van geologie-aan-de-oppevlakte zien, maar ze stroomt bovendien met haar benedenloop door een prachtig dal met een rijke flora.

Doch er zijn nog andere waterlopen in de naaste omgeving, minder of heelemaal niet bekend maar geologisch gesproken veel merkwaardiger. In de eerste plaats de brutale kleine Thornder Beek, die haar naam dankt aan de oude stiftstad met haar schilderachtige witte huizen en uit louter veldkeien bestaande hellende straten. Faber beschrijft haar groote wandaad, de totale waterroof uit het bed van de Itterbeek. Maar helaas, weinigen gingen eens in het veld kijken naar wat daar betrekkelijk kort geleden gebeurd mag zijn. En het is er toch landschappelijk zoo mooi, en de „stroom-onthoofding” is zoo overduidelijk te aanschouwen!

Die Thornder Beek, met een vrij sterk verval ongeveer dwars op de richting der Maas verloopend, heeft haar oorsprong steeds verder naar boven verlegd. Zóó ver dat eindelijk nog maar een smal doch in het landschap direct opvallend terrasrandje van een lang vergeten en opgedroogde Maasarm haar scheidde van de Itterbeek, die

— met veel minder verval — nagenoeg evenwijdig aan de groote rivier liep. En doordat nu water net als bloed kruipt, waar het niet gaan kan, heeft de Thornder Beek ook deze laatste hindernis overwonnen, het terrasje keurig netjes door-gesneden en met steile hel-linkjes „afgewerkt”. Het is alles zomaar voor niets te zien vanaf den grooten Napoleonsweg, ergens schuin tegen-over het schilderachtige witte kerkje van Ittervoort. Toen het smalle stukje hooger land eenmaal overwonnen was, kon het water vrijelijk het dal van de Itterbeek aansnijden. En zoo zal het stellig niet lang meer geduurd hebben voor er een blijvende verbinding tusschen de beide wateren tot stand kwam.

Wat er verder gebeurde, ligt voor de hand: Het water, steeds op de snelste manier de laagste plaatsen zoekend, nam veel liever de kortere en sterker vervallende bedding der Thornder Beek om naar de Maas te geraken dan zijn eigen lange loop via Grathem. En daar lag nu de droge beekbedding in het land tusschen Ittervoort en Grathem. Ze ligt er gelukkig nog, nu eens links, dan weer rechts van de aloude Napoleonstraat, al naar de meanderende beek van voorheen het verkoos.

Extra mooie punten om het droge beekdal te bekijken liggen aan beide zijden van de brug over het Kanaal Nederweert-Wessem. De weg ligt er flink hoog en dat geeft ons een goede gelegenheid om naar het Zuidwesten, in de richting Sandfort een prachtige beekkronkel te zien, die hoogstens in den winterdag eens een tikje water zal bevatten. Zooals dat vanouds hoort, ligt op vele plaatsen grasland vlak tegen de oude bedding en pas iets hoogerop begint het bouwland. Dat is ook heel mooi te zien pal Noordoost van de kanaalbrug. Het zand-lichaam van den weg loopt daar midden door een beek-bocht met nog een gezellige nattegrond-vegetatieerin. Dan links eerst een wei, en daarop volgend een klein terrasrandje, de afscheiding tusschen de weide en het iets hooger gelegen bouwland.

Volgen we den weg nu nog een eindje naar het Noordoosten tot ongeveer dwars van Grathem, dan komt er weer een heel mooi punt. Links zien we zóó het ter plaatse behoorlijk breede dal in. En ten bewijze, dat deze laagte in het terrein wezenlijk oud-

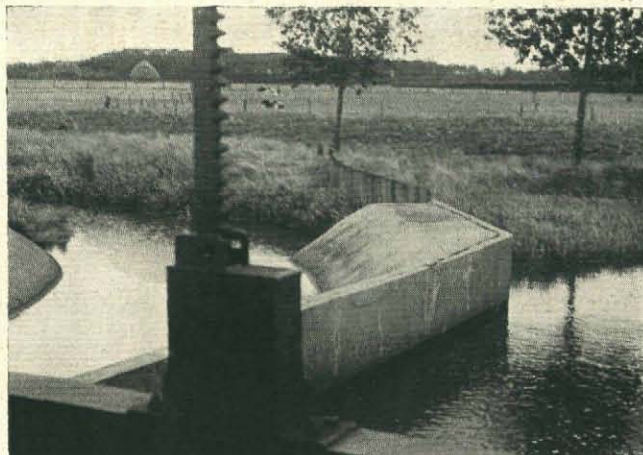

Fig. 3. Hoe de verdeelmuur zich voortzet. Links de Haelener, rechts de Grathemsche beek.

Foto Kees Hana.

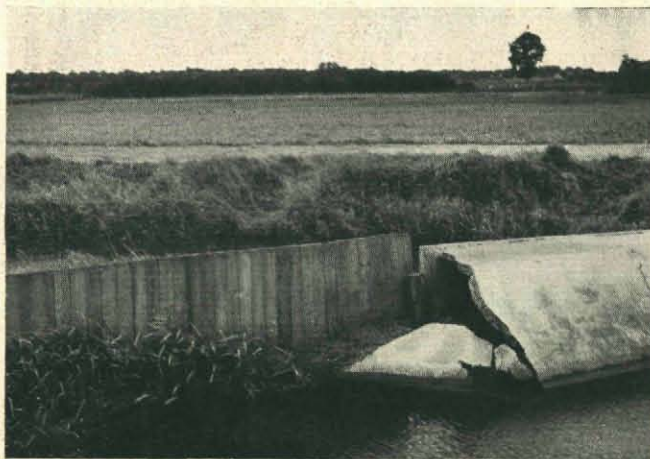

Fig. 4. De instortingsplaats met de houten damwand.

Foto Kees Hana.

tijds door het water gevormd is, zijn er langs de dalranden steile terraskantjes.

Door alle drukte met dat drooge beekdal zouden we bijna een andere voormalige waterweg vergeten: een reusachtige Maasmeander net voor het grenskantoor; ten Zuiden van den weg ongeveer een kilometer boven de stroomonthoofding. En zoo is het dan zeer de moeite waard om — alvorens het droge gedeelte der Itterbeek te volgen — even een slippertje te maken tot de hoogte van Neeritter. Ook dit stroomgebied wordt weer begrensd door een afgeslepen rand, hier wel een meter of vier hoog. En in het lage land groeit een weelderige flora van vochtminnende kruiden, elzen, wilgen en vooral een massa slanke ruischende peppels. Een kostelijk gebied! Maar voor een mensch het weet, staat hij hier op Belgisch grondgebied. Trouwens, dat is ook bij de Thornder Beek het geval want die is tot bij het stadje de grensbeek.

Broekland met peppels in den ouden Maasmeander bij de grens.

Foto Kees Hana.

Intusschen, om het slippertje te volmaken, kunnen we een ommetje doen door Neeritter, een schilderachtig dorp met een weinig Nederlandsch karakter en een reusachtig slot, een schilderachtige combinatie van vesting, boerderij en adellijke woning. Maar houd de grens in het oog; ze manifesteert zich in deze contreien nog het beste door het verschil tusschen Nederlandsche en Belgische lichtnetpalen.

Doch om terug te komen op ons breede dal bij Grathem, wie mocht meenen op dat punt aangekomen alles gezien te hebben, wat deze omgeving te bieden heeft, vergist zich. De kaart leert ons al, dat er daar nog iets vreemds moet zijn. De Choorbeek, die even over de grens uit een paar sterk gekanaliseerde wateren lijkt te ontspringen, stroomt braaf kronkelend langs Hunsel en Grathem. Maar nauwelijks is ze dit laatste dorp gepasseerd of de kaart wordt een puzzle. Want daar splitst de beek zich in twee takken, de Haelener Beek en de Grathemsche-. De eerste houdt de oorspronkelijke richting en stroomt tennaastenbij evenwijdig aan de Maas verder,

maar de Grathemsche Beek staat weer evenals die van Thorn loodrecht op het groote water.

Dan zal het wel een heel oude kaart zijn, veronderstellen we; of een fout, dat er in die Haelener Beek nog water geteekend is. Want ook hier móeten we te doen hebben met een geval van stroomonthoofding. Het kan niet anders of de geheele Choorbeek moet afvloeien door de Grathemsche-.

We ontdekken een zandwegje linksaf naar het bewuste punt en bewandelen het vol spanning. Eerst door een aardig stukje middenterrasbosch, dan langs een paar boerderijen door de weiden. En dan . . . staan we voor de zeer nuchtere oplossing van het raadsel. Een stukje menschenwerk, een kleine stuw, op het punt van splitsing. Maar niet alleen een stuw, neen, hoofdzakelijk een waterverdeelers. De Choorbeek wordt er door een betonnen muurtje onder de stuwbrug heel netjes middendoor gesneden. Maar het leukste komt nog, pal beneden de stuw. Daar is de voortzetting van dien betonmuur omgebogen en moet aldus dienen om de helft van het water in het Haelener Beekje te dwingen, dat stellig geen druppel zou krijgen als de mensch niet bijtijds had ingegrepen.

Doch ziet, die mensch heeft het net niet heelemaal goed genoeg gedaan. De betonnen leidam vormt een buitenbocht. En beekwater wil iedere buitenbocht verder uitschuren. Met beton gaat dat lastig, maar het zand eronder leent er zich blijkbaar veel beter voor. Dus werd het betonnen werk danig ondermijnd, het is er zelfs al een klein beetje van ingestort aan het eind. En wat gebeurt er in het natte jaargetijde ten overvloede nog? Dan graaft en wroet dat beekwater aan den linkerkant van het kunstwerkje net zoo lang tot het tóch in het veel sterker hellende dal van de Grathemsche Beek terecht komt. Er is een heele bocht door uitgesleten buiten het betonnen dammetje. De mensch heeft getracht te redden, wat nog te redden viel door een stukje houten damwand.

En zoo zien we op dezen driesprong dan drie aardige dingen. Dat de natuur zich niet verloochent, dat het water kruipt, waar het niet gaan kan en dat de zuinigheid de wijsheid soms leelijk bedriegt!

KEES HANA.

OVER RESTEN VAN FOSSIELE EN RECENTE PINNIPEDIA, AANGETROFFEN IN ZEELAND EN ELDERS NEDERLAND (MET 14 AFBEELDINGEN)

Vervolg.

De beide andere schedels zijn reeds vóór 1911 gevonden, naar mededeeling van den heer H. G. VAN GROL, conservator van het museum van oudheden, Bellamyplein, te Vlissingen, alwaar de twee zeer fraaie en gave stukken worden bewaard. De juiste vindplaats is helaas niet bekend. Mij werden genoemd het Oostgat voor Zoutelande gelegen of de Wielingen bij Breskens. Zooals hierboven werd medegedeeld, is de door RUTTEN behandelde schedel ook bij Breskens gevonden. De verborgen wijze van opstelling in het museum te Vlissingen heeft gemaakt, dat de schedels niet eerder werden behandeld. Drs. P. J. VAN DER FEEN, Domburg, heeft ze het eerst opgemerkt en Prof. Dr. I. M. VAN DER VLIERK heeft ze weer door VAN DER FEEN leeren kennen. In 1934 zag ik beide stukken en liet het beste exemplaar van zes kanten fotografeeren, afb. 4, 5, 6, 7, 8 en 9. In April 1935 heb ik hierover gesproken op het 25ste Nederl. Natuur- en Geschiedkundig Congres te Leiden. Zie de Handelingen van dat Congres, 1935.

Van beide exemplaren ontbreekt de onderkaak, maar overigens zijn de schedels opvallend gaaf en zeker completer bewaard gebleven dan het voorbeeld door RUTTEN behandeld.

Gelijk alle Scheldefossielen zijn ook deze stukken rijkelijk met *Balanus* en *Hydractinia* bedekt; vooral de laatste vormt groote omkorstingen. Beide schedels zijn ongeveer even groot en zeer zwaar, ± 12 kg. De schedel waarnaar de 6 foto's gemaakt zijn, is de best bewaarde; de andere is eenigszins minder goed geconserveerd. Beide komen sterk overeen met het exemplaar van RUTTEN, waarbij gedacht moet worden aan de groote variabiliteit. M.i. moeten dan ook beide schedels tot † *Odobenus Huxleyi* gerekend worden, waarvan dus nu 3 voorbeelden uit Zeeland bekend zijn.

Aangezien de schedels van *Odobenus* en † *O. Huxleyi* voldoende bekend en beschreven zijn,